

नेपाल सरकार
वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय
भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग

१. भू तथा जलाधार संरक्षण विभागको स्थापना

भू तथा जलाधार संरक्षण विभागको स्थापना वि.सं. २०३१ साल श्रावण २४ गते तत्कालीन वन मन्त्रालय अन्तर्गत भएको हो । स्थापना हुँदा यस विभागको नाम भू तथा जल संरक्षण विभाग रहेको थियो । वि.सं. २०३७ सालमा एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको महत्वलाई भल्काउने गरी विभागको नामाकरण भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग गरियो । भू-संरक्षण कार्यलाई राष्ट्रिय महत्व दिई वि.सं. २०३८ सालमा वन मन्त्रालयको नाममा समेत परिवर्तन गरी वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय नामाकरण गरियो । २०४६ पछिको राजनैतिक परिवर्तन पश्चात् प्रशासन क्षेत्रमा आमूल परिवर्तन गर्ने सन्दर्भमा वि.सं. २०५० मा गरिएको संगठन सुधारमा यस विभागलाई भू-संरक्षण विभाग नामाकरण गरियो । वि.सं. २०५४ सालमा पुनः विभागको नाम परिवर्तन गरी भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग नामाकरण गरिएको छ ।

२. विभागको उद्देश्य

- (क) नेपालका महत्वपूर्ण जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण तथा सम्बर्धन गरी बाढी, पहिरो, भूक्षय जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको चाप कम गर्दै पारिस्थितिक सन्तुलन कायम राख्न सघाउ पुऱ्याउने ।
- (ख) जलाधार क्षेत्रहरूको बैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट भूक्षय कम गरी जमिनको उर्वराशक्ति कायम राख्नका साथै विकास निर्माणका पूर्वाधारहरूको संरक्षणमा सघाउ पुऱ्याउने ।

३. विभागको रणनीतिक कार्यशैली

- भू-सूचना प्रणाली, उपलब्ध नाप नक्शा र अन्य निकायहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कको आधारमा जलाधार क्षेत्रहरूका बारेमा सूचना संकलन गरी अभिलेख राख्ने र तिनलाई अध्यावधिक गर्ने कार्यमा सबै सरोकारवालाहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- सम्बद्ध सबै निकायहरूको सहयोगमा राजमार्ग, पुलपुलेसा, जलविद्युतका जलाशय, खानेपानी र सिंचाई श्रृंखला जस्ता विकास निर्माणका पूर्वाधारहरू रहेका "राष्ट्रिय महत्वका जलाधारहरू" र बाढीजन्य प्रकोप, सुख्खा एवम् मरुभूमिकरण उन्मुख क्षेत्र जस्ता जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका "सम्बन्धनशील जलाधारहरू" को पहिचान गर्ने र प्राथमिकताका आधारमा जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू सबैको सहकार्यमा सञ्चालन गर्ने ।
- वातावरण मैत्री, किफायती, ठाउँ-सुहाउ-दो र सजिलै प्रयोगमा ल्याउन सकिने विभिन्न खाले जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरूको लागि प्राविधिक निर्देशिकाहरू तयार गर्ने र तिनलाई सरोकारवालाहरूको संलग्नतामा पूर्व परीक्षण गरे पश्चात् मात्र प्रयोगको लागि सार्वजनिक गर्ने ।
- सहभागितामूलक कार्यपद्धती अपनाई प्राथमिकताको आधारमा भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, सञ्चालन सम्बन्धी नीति निर्देशिकाहरू तयार गर्ने र तत्सम्बन्धी ऐन नियम निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- उपभोक्ता समूह सशक्तिकरण, लाभ वा "डफा"ड र संरक्षण व्यवस्थापन जस्ता प्रकृयाहरूमा महिला, उपेक्षित/पिछडिएको समुदाय, निजी,सामुदायिक, गैह्रसरकारी संघ संस्था तथा स्थानीय निकायहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने र सो को लागि आवश्यक नीति निर्देशिकाहरू तयार गर्ने ।
- जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गर्दा गरीबी न्यूनिकरणलाई प्राथमिकता दिई आय आर्जन र लैंगिक समानताको दृष्टिकोणले उपयुक्त हुने कार्यक्रमहरूमा जोड दिने ।
- मध्यमस्तरीय र उच्चस्तरीय प्राविधिक जनशक्तिको सीप तथा कार्यक्षमता अभिवृद्धि गर्ने र सो को लागि राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सञ्चालन गरिने जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम, गोष्ठी, अध्ययन भ्रमण आदिको माध्यमहरूलाई अपनाउने ।
- स्थान र आर्थिक अवस्था सुहाउ-दा जलाधार व्यवस्थापनका प्रविधिहरू विकास गर्ने, प्रविधि नमुना परीक्षण गर्ने र कार्यान्वयनको लागि सिफारिस गर्ने तथा प्रविधिहरूलाई समय अनुरूप परिमार्जन गर्दै जाने ।
- जलाधार व्यवस्थापन कार्यलाई सशक्त तवरमा आम जनताबीच लोकप्रिय बनाउन र अंगीकरण गर्न लगाउन उपयुक्त चेतनामूलक प्रचार प्रसारका कार्यक्रमहरूको तर्जुमा, छनौट र विकास गर्ने ।
- जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू लक्ष्य, उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल अनुरूप भए नभएको यकिन गर्न परिणाममूखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गर्ने र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको नतिजाको आधारमा कार्यक्रमहरू सुधार गर्नेतर्फ पृष्ठपोषण गर्ने ।
- जलाधार व्यवस्थापनको प्रभावकारिताका लागि विभिन्न तहमा सरकारी, गैह्र सरकारी, निजी तथा दातृ संघ संस्थाहरूसँग समन्वय स्थापित गर्ने र समन्वयको ढाँचालाई आवश्यकतानुरूप परिमार्जन गर्दै लैजाने ।

- अन्तराष्ट्रिय स्तरका संगठनहरुवीच "समन्वय जालो" स्थापना गर्ने र सोको माध्यमबाट संरक्षण कार्यक्रमहरुको प्रवर्धन गर्दै जाने ।

४. विभागका कार्यक्रमहरु

भू तथा जलाधार संरक्षण विभागले आफ्ना कार्यक्रमहरुलाई निम्नानुसार ९ वर्गहरुमा वर्गिकरण गरी सञ्चालन गर्दै आएको छः

(क) भू-उपयोग विकास योजना तर्जुमा

- बृहत जलाधार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा
- उप जलाधार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा
- साना जलाधार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा
- सामुदायिक श्रोत व्यवस्थापन योजना तर्जुमा

(ख) विपत जोखिम न्यूनिकरण तथा प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन

- पहिरो लेखाजोखा तथा अभिलेखीकरण
- पहिरो नक्साङ्कन, सम्बेदनशीलता पहिचान तथा जोखिम न्यूनिकरण
- पहिरो उपचार
- गल्छी उपचार
- खहरे नियन्त्रण
- खोला किनारा संरक्षण

(ग) दिगो भूमि व्यवस्थापन

- क्षतिग्रस्त भूमि पुनरुत्थान
- भल तर्काउने नाला निर्माण
- खेतवारी संरक्षण
- फलफूल रोपण
- डालेघाँस/भूईँघाँस रोपण
- नर्सरी/विरुवा उत्पादन
- भिरालो कृषि जमिनमा खेती गर्ने प्रविधि स्थल स्थापना तथा व्यवस्थापन
- संरक्षण वृक्षरोपण
- चरन सुधार
- संरक्षण समोच्च खाडल

(घ) जल तथा थिग्रो व्यवस्थापन

- वर्षे पानी संकलन पद्धति
- पांगो थिग्रो व्यवस्थापन
- भूमिगत जल पुनर्भरण संरचना निर्माण

(ङ) विकासका पूर्वाधार संरक्षण

- सिंचाई कुलो सुधार
- गोरेटो सुधार
- सडक पाखो सुदृढिकरण
- आश्रय पेटी विकास
- (भूक्षय) प्रतिरोधक पेटी विकास

(च) जलवायु परिवर्तन अनुकूलन/समानुकूलन विकास

- पानी मुहान संरक्षण र विकास
- जलाधार पुनर्स्थापना
- संरक्षण पोखरी
- नदीतटीय खेतीपाती
- सिमसार संरक्षण
- वर्षे खेतीपाती
- भल संचय बांध निर्माण

(छ) समुदाय परिचालन, क्षमता विकास तथा जीविकोपार्जन सुधार

- संरक्षण आयमूलक कार्यक्रम
- समुदाय परिचालन तथा सशक्तिकरण
- संरक्षण कृषक सञ्जाल निर्माण
- कृषिवन प्रणाली
- साभेदारी भू-संरक्षण
- लघु उद्यम विकास
- संरक्षण शिक्षा अभियान
- तालिम, गोष्ठी, अध्ययन तथा स्थलगत भ्रमण
- संरक्षण महिला तालिम, गोष्ठी, स्थलगत भ्रमण

(ज) प्रविधि अनुसन्धान, विकास र प्रचार प्रसार

- प्राकृतिक प्रणाली अनुगमन
- जैविक इन्जिनियरिङ स्थल स्थापना र व्यवस्थापन
- संरक्षण प्रदर्शन
- संरक्षण खेतीपाती
- संरक्षण प्रदर्शनी/प्रचार प्रसार
- संरक्षण दिवस समारोह
- संरक्षण प्रचार प्रसार सामग्री उत्पादन

(झ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

- भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
- समन्वय गोष्ठी/वैठक
- संयुक्त अनुगमन तथा ज्ञान
- विषयमूलक अनुसन्धानको अभिलेखिकरण
- सार्वजनिक लेखापरीक्षण तथा स्व-मूल्याङ्कन
- अभिलेख पुनरावलोकन

५. कार्यक्रम कार्यान्वयन नीति

भू तथा जलाधार संरक्षण विभागले आफ्ना कार्यक्रमहरूलाई जलाधार व्यवस्थापनका मूलभूत सिद्धान्तहरू अनुरूप तर्जुमा गरिएका निम्नानुसारका कार्यनीतिहरूलाई अंगाली सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

- विवेकपूर्ण ढंगले भू उपयोग योजना तर्जुमा गरी सही भू उपयोगको सुनिश्चित गर्ने ।
- एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको अवधारणा अनुरूप र जलाधारीय अवस्थाहरूको आधारमा भू तथा जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- जल, कृषि र वन व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरूलाई समेटेर एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनका 'पोटली कार्यक्रमहरू' (प्याकेज प्रोग्राम) को विकास गरी सञ्चालन गर्ने ।
- उपयुक्त प्रविधिहरूको विकास र संरक्षण शिक्षा, प्रचार प्रसार र प्रदर्शनीहरूको माध्यमबाट जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरूमा जनसहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- उपजलाधार क्षेत्रहरूलाई कार्यक्रमहरूको तर्जुमा, व्यवस्थापन र कार्यान्वयनको एकाई मानी तिनलाई एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको अवधारणा अनुरूप सञ्चालन गर्ने ।
- उपल्लो तटीयक्षेत्र र तल्लो तटीयक्षेत्रबीचको अन्योन्याश्रित अन्तर सम्बन्धलाई सम्बोधन गर्ने ।
- जलाधार व्यवस्थापनको संस्थागत विकासलाई प्रवर्धन गरी मुलुकका सबै पारिस्थितिक क्षेत्र र जिल्लाहरूमा विस्तार गर्ने ।
- जल, जमिन, जङ्गल र अन्य जलाधारीय श्रोतहरूको बहुउद्देशीय प्रयोगमा जोड दिने र तिनको संरक्षण र सदुपयोगलाई सुनिश्चित गर्ने ।
- वातावरण र विकासबीचको सन्तुलनता सुनिश्चित गर्ने र पूर्वाधार निर्माणका क्रममा हुने वातावरणीय क्षतिलाई कम गर्ने उपायहरूलाई अवलम्बन गर्ने ।
- जलाधार व्यवस्थापनसँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहने वन, कृषि, पशु, जल र भूमि व्यवस्थापन जस्ता क्षेत्रहरूसँगको अन्तरसम्बन्धलाई कायम राख्दै तिनीहरूबीच 'समन्वय जालो' को स्थापना गर्ने ।
- जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा जलविद्युतका बा'ध, खानेपानी मुहान, सिंचाई कुलो, नदी किनारा आदिको संरक्षणमा जोड दिने ।

६. विभागको सोचतालिका

भू तथा जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्दै लैजाने हेतुले विभागको लागि सोचतालिका तयार गरी मन्त्रालयस्तरबाट स्वीकृतसमेत गराई सकिएको छ । विभागले सोचतालिका अनुरूप कार्यक्रमहरूलाई क्रमिकरूपले कार्यान्वयन गर्दै लग्ने पहल गरेको छ । सोचतालिकाको लक्ष्य, उद्देश्य र पुरक उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेकाछन् :

लक्ष्य

नदीघाटीहरू (नदी प्रणाली) को दिगो जलाधार व्यवस्थापनमार्फत जनताको जीविकोपार्जन तथा कल्याणमा टेवा पुऱ्याउने ।

उद्देश्य

जीविकोपार्जनमा समानुपातिक एवम् दिगो तवरमा सुधार आउने गरी सहभागितात्मक जलाधार व्यवस्थापन मार्फत जल तथा जमिनको उत्पादकत्वमा वृद्धि ल्याउने तथा विकासका पूर्वाधारहरूको आयू र सेवा लम्ब्याउने ।

पुरक उद्देश्यहरू

पुरक उद्देश्य १ - जल तथा थिग्रोको उपज

पानीको सञ्चित र गुणमा अभिवृद्धि ल्याउने तथा राष्ट्रिय महत्वका र सम्बेदनशील जलाधार क्षेत्रका नदीनाला, ताल र जलाशयहरूमा हुने थिग्रिकरणलाई कम गर्ने ।

पुरक उद्देश्य २ - भूमि उत्पादकत्व

सहभागितामूलक भू तथा जलाधार व्यवस्थापनद्वारा भूमि उत्पादकत्व एवं जैविक विविधतामा वृद्धि ल्याउने ।

पुरक उद्देश्य ३ - भूक्षयको प्रकोपबाट सुरक्षा

जनताहरूको सहभागिता र सहकार्यमार्फत विकास निर्माणका पूर्वाधारहरूलाई भूक्षयको प्रकोपबाट जोगाउने ।

पुरक उद्देश्य ४ - संस्थागत विकास

जलाधार व्यवस्थापनसंग सम्बन्धित सरकारी, गैरसरकारी, सामुदायिक र निजी संस्थाहरूको संस्थागत विकास गर्ने

पुरक उद्देश्य ५ - कार्यक्रम व्यवस्थापन

भू तथा जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारिरूपले व्यवस्थापन गर्ने ।

७. भू तथा जलाधार संरक्षणको विस्तार

स्थापना कालमा केही जिल्लाका सीमित जलाधार क्षेत्रहरूमा आयोजनाहरू मार्फत काम थालनी गरेको भू तथा जलाधार संरक्षण विभागले समयसमयै आफ्नो कार्यक्षेत्रको विस्तार क्रमिकरूपमा गर्दै लगेको छ । यस विभागले केही वर्ष अघिसम्म स्थायी र अस्थायी रूपमा रहेका ५६ जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयहरू मार्फत आफ्ना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएकोमा नेपाल सरकारद्वारा स्वीकृत नयाँ संगठन संरचना अनुसार आ.व. २०७१/०७२ देखि ६१ जिल्लाहरूमा स्थापना गरिएका स्थायी जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयहरू मार्फत आफ्नो सेवा सञ्चालन गर्न थालेको छ । यी जिल्लाहरू मध्ये १२ हिमाली तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा, ३५ वटा पहाडी क्षेत्रमा र १४ वटा तराई क्षेत्रमा पर्दछन् । यस विभागमा जलाधार व्यवस्थापनसंग सम्बन्धित विभिन्न प्राविधिक विषयका अधिकृत १९९, मध्यमस्तरीय प्राविधिक १३४, प्रशासनिक र अन्य ३१४ समेत गरी जम्मा जम्मी ६४७ जनशक्ति कार्यरत रहेका छन् ।

नेपाल सरकारको आन्तरिक श्रोतबाट सञ्चालन हुने जिल्ला भू-संरक्षण कार्यक्रमको अलावा राष्ट्रिय अनि अन्तराष्ट्रिय तवरमा दुई पक्षीय र बहुपक्षीय दातृ संस्थाहरूको सहयोगमा सन्चालित कार्यक्रमहरू जस्तै राष्ट्रपति चुरे-तराई मधेश संरक्षण कार्यक्रम, सामुदायिक विकास तथा वन/जलाधार संरक्षण कार्यक्रम, पर्वतीय जलाधारहरूको जल वायु परिवर्तन समानुकूलन आयोजना र हरियो वन कार्यक्रम आदि मार्फत पनि जलाधार व्यवस्थापन सेवाको विस्तार भै रहेको छ ।

जलाधार व्यवस्थापनका बहुआयामिक समस्याहरूको समाधानको लागि विभागमा वन, कृषि, भूगर्भ, इन्जिनियरिङ्ग, वाली विकास र पारिस्थितिक विज्ञान (इकोलोजिष्ट) लगायतका बहुविषयक विशेषज्ञहरूको टोली सम्मिलित रहदै आएका छन् ।

८. राष्ट्रिय नीतिहरूमा भू तथा जलाधार व्यवस्थापनको सन्दर्भ

८.१ वन नीति २०७१

नेपाल सरकारबाट मिति २०७१ माघ २० मा स्वीकृत भएको वन नीति २०७१ को नीति नं. ३ मा दिगो जलाधार व्यवस्थापनको लागि निम्नानुसार नीति, रणनीति र कार्यनीति तय गरिएको छ ।

नीति

जल तथा भूमिको संरक्षणबाट भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न जलाधार क्षेत्रको एकीकृत संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने ।

रणनीति

- नदी प्रणालीमा ९चखभच दबकप्ल० आधारित बृहत् जलाधार क्षेत्रको अवधारणा अनुसार जलाधार क्षेत्रको संरक्षण एवं व्यवस्थापन गर्ने ।
- सम्बेदनशील जलाधारलाई संरक्षित जलाधार क्षेत्र घोषणा गरी जमिनको उपयुक्तताका आधारमा व्यवस्थापन गर्ने ।
- चुरे, तराई र मधेश क्षेत्रको पारिस्थितिकीय प्रणालीको एकीकृत रूपमा दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।

- सिमसार क्षेत्रको पहिचान, अभिलेखीकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

कार्यनीति

- भूक्षय, बाढी, पहिरो, मरुभूमिकरण न्युनिकरण तथा नदी नियन्त्रणको लागि जलाधार क्षेत्रको पहिचान, वर्गीकरण र प्राथमिकीकरण गरिने छ ।
- प्राथमिकताको आधारमा कार्ययोजना बनाई उपल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रको सम्बन्ध स्थापित हुने गरी जनसहभागितामूलक भू तथा जलाधार संरक्षणका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
- कार्यमूलक अनुसन्धानबाट कम खर्चिलो भू तथा जल संरक्षण र कृषि वन प्रणालीको विकास गरी प्रविधि हस्तान्तरण गरिने छ ।
- खाद्य उत्पादन र सुरक्षामा योगदान पुऱ्याउन वन र कृषि प्रणालीबीच सामञ्जस्य कायम गरी भू-संरक्षणका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
- चुरे, तराई, मधेश लगायतका सम्पूर्ण क्षेत्रलाई राष्ट्रिय भू उपयोग नीति अनुरूप वर्गीकरण गरी नदी प्रणालीमा आधारित एकीकृत संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
- सबै सिमसारको पहिचान तथा वर्गीकरण गरी संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवार निकाय तोकी क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ ।
- सिमसार र सिमसारको जलाधार क्षेत्रको जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो उपयोगको लागि सहभागितामूलक ढंगले संरक्षण गरिने छ ।

९. विभागको सङ्गठनात्मक संरचना

- भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नको लागि केन्द्रीयस्तरमा भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग र जिल्लास्तरमा जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयहरू रहेका छन् ।

९.१ केन्द्रीयस्तर: भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग

- केन्द्रमा विभागीय प्रमुखको रूपमा रा.प. प्रथम श्रेणी, वन सेवाको प्राविधिक महानिर्देशक रहने व्यवस्था रहेको छ । महानिर्देशक अन्तरगत महाशाखा, शाखाहरू र जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय रहेका छन् । २०७१ मंसिर २५ मा स्वीकृत नयाँ “सङ्गठन अनुसार यस विभागमा १ वटा जलाधार व्यवस्थापन महाशाखा छ भने ९ वटा शाखाहरू छन् । महाशाखा प्रमुखको रूपमा रा.प. प्रथम श्रेणी, वन सेवा, स्वा.ए.वा.कं. समूहको प्राविधिक उपमहानिर्देशक रहने व्यवस्था रहेको छ । जलाधार व्यवस्थापन महाशाखा अन्तरगत प्रविधि विकास शाखा, जलाधार सूचना प्रणाली विकास शाखा, भू-संरक्षण शाखा, प्रचार प्रसार तथा तालिम शाखा र जल वायु परिवर्तन व्यवस्थापन शाखा गरी ५ शाखाहरू रहेका छन् भने योजना शाखा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखा, कर्मचारी प्रशासन तथा आन्तरिक व्यवस्थापन शाखा र आर्थिक प्रशासन शाखा सोभै महानिर्देशक अन्तरगत राखिएका छन् ।

९.२ जिल्लास्तर: जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयहरू

जिल्लास्तरमा ६१ जिल्लामा स्थायी जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय स्थापना भई भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भैरहेका छन् । जिल्लामा स्थापना भएका कार्यालयहरूमध्ये ३८ वटा कार्यालयहरू “क” वर्गका र २३ वटा कार्यालयहरू “ख” वर्गका छन् ।

‘क’ वर्गका जिल्ला भू संरक्षण कार्यालयहरू

‘क’ वर्गका जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयहरू रहेका ३८ जिल्लाहरू छन् जसमा- इलाम, भापा, मोर, धनकुटा, उदयपुर, सिरहा, सप्तरी, धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, रौतहट, बारा, मकवानपुर, सिन्धुली, सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलाञ्चोक, ललितपुर, काठमाडौं, नुवाकोट, धादि, गोरखा, तनहुँ, लम्जु, कास्की, पाल्पा, स्याङ्जा, बाग्लुङ, म्याग्दी, गुल्मी, रुपन्देही, नवलपरासी, दाङ, सुर्खेत, सल्यान, डोटी, डडेल्धुरा, कैलाली र कञ्चनपुर पर्दछन् ।

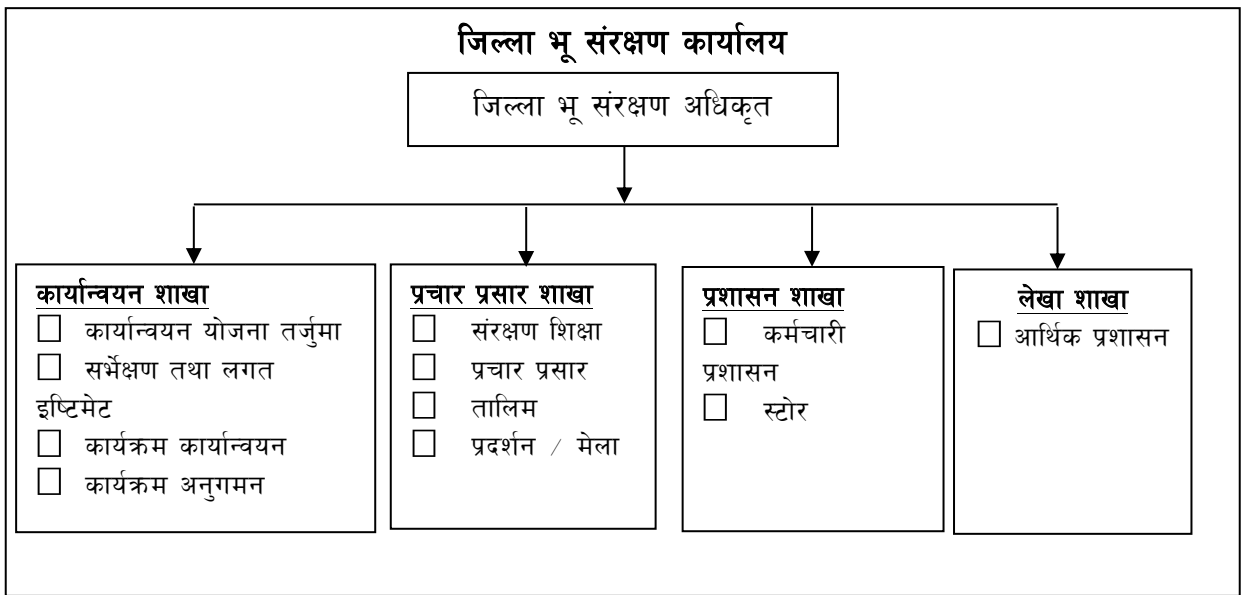
‘क’ वर्गका कार्यालयहरूमा रा.प.द्वितीय श्रेणीको प्राविधिक कर्मचारी कार्यालय प्रमुख रहने गरी १० वटा दरबन्दी रहेको छ । यी कार्यालयहरू मध्ये सर्लाही र कैलाली जिल्लामा इन्जि सेवा सिभिल समूह इरिगेशन उपसमूहकृषि सेवा एग्रोनोमी समूहका रा.प.द्वितीय श्रेणीको प्राविधिक कर्मचारी कार्यालय प्रमुख रहने व्यवस्था छ भने बाँकी ३६ जिल्लामा वन सेवा स्वा.ए.वा.कं.समूहका रा.प.द्वितीय श्रेणीको प्राविधिक कर्मचारी कार्यालय प्रमुख रहने व्यवस्था छ ।

‘ख’ वर्गका जिल्ला भू संरक्षण कार्यालयहरु

‘ख’ वर्गका जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयहरु रहेका २३ जिल्लाहरु छन् जसमा- तेह्रथुम, ताप्लेजु, पाँचथर, भोजपुर, संखुवासभा, खोटा, ओखलढुंगा, रामेछाप, दोलखा, रसुवा, अर्घाखाँची, पर्वत, मुस्ता, प्यूठान, रुकुम, रोल्पा, जुम्ला, दैलेख, दार्चुला, वैतडी, बझा, बाजुरा र अछाम पर्दछन् । ‘ख’ वर्गका यी कार्यालयहरुमा रा.प.तृतीय श्रेणीको प्राविधिक कर्मचारी कार्यालय प्रमुख रहने गरी ९ वटा दरवन्दी रहेका छन् ।

‘ख’ वर्गका २३ वटा जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयहरु मध्ये ताप्लेजु, रामेछाप, अर्घाखाँची, प्यूठान र वैतडीमा कृषि सेवा एगोनोमी समूहका रा.प.तृतीय श्रेणीका प्राविधिक कर्मचारी कार्यालय प्रमुख रहने व्यवस्था छ । यसैगरी खोटा र बाजुरामा इन्जि. सेवा सिभिल समूह इरिगेशन उपसमूहका रा.प.तृतीय श्रेणीका प्राविधिक कर्मचारी कार्यालय प्रमुख रहने व्यवस्था छ, मुस्ता जिल्लामा वन सेवा जनरल फरेष्ट्री समूहका रा.प.तृतीय श्रेणीको प्राविधिक कर्मचारी कार्यालय प्रमुख रहने व्यवस्था छ भने बाँकी १५ जिल्लामा वन सेवा स्वा.ए.वा.कं. समूहका रा.प.तृतीय श्रेणीका प्राविधिक कर्मचारी कार्यालय प्रमुख हुने व्यवस्था छ ।

जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयको संरचना स्वरूप

१०. विभाग तथा जिल्ला भू संरक्षण कार्यालयको दरवन्दी विवरण

विभागमा राजपत्रांकित, राजपत्रअनंकित र अन्य गरी जम्मा ६० वटा दरवन्दी रहेको छ भने ‘क’ र ‘ख’ दुवै वर्गका जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयतर्फ जम्मा ५८७ दरवन्दी रहेको छ । यसरी विभाग र जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयहरुमा समेत गरी कूल दरवन्दी संख्या ६४७ रहेको छ ।

भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग र जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालयको दरवन्दी विवरण

क्र. स.	श्रेणी	दरवन्दी (पद) संख्या		
		विभाग	जिल्ला	जम्मा
१	रा.प.प्र.प्रा.	२	(२
२	रा.प.द्वि.प्रा.	७	३८	४५
३	रा.प.द्वि.प्र.	२	(२
४	रा.प.तृ.प्रा.	१५	१३७	१५२
५	रा.प.तृ.प्र.	२	(२
६	रा.प.अनं.प्र.प्रा.	४	१३०	१३४
७	रा.प.अनं.प्र.प्र.	९	९२	१०१
८	रा.प.अनं.द्वि.प्र.	३	३०	३३
९	हलुका सवारी चालक	५	३८	४३
१०	कार्यालय सहयोगी (श्रेणी विहित)	११	१२२	१३३
	जम्मा	६०	५८७	६४७

११. नागरिक बडा पत्र :

सेवाको किसिम	सेवा प्राप्त गर्न पेश गर्नु पर्ने विवरण	सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने		सेवा दिने कर्मचारी	उच्चरी सुन्ने कर्मचारी
		शुल्क	समय		
भू संरक्षण सम्बन्धी परामर्श	लिखित अनुरोध	निशुल्क	सेवाको प्रकृती हेर्ने ७ दिनदेखि ३ महिनासम्म	कार्यालयन शाखाका सम्बन्धित प्राविधिक कर्मचारी	जि.भू.सं.अ
प्राकृतिक प्रकोप रोकथाम	प्राकृतिक प्रकोप सिङ्गित गर्ने गा.वि.स.को सिफारिस साथ निवेदन पेश गर्नु पर्ने ।	..	प्राविधिक फिल्ड प्रतिवेदन प्राप्त भए पछि प्रथमिकताको आधारमा चातु आव. वा अर्को आव. मा
विकासका पूर्वभार संरक्षण	कूलो मर्मत सडक पार्खो संरक्षण खोला किनार सुदृढिकरण सेन्टर केन्द्र बनाउन परेमा उपभोक्ताहरूको सामुहिक निवेदन गा.वि.स.को सिफारिस पनि पेश गर्नु पर्ने ।
भूमि उत्पादकत्व संरक्षण खेतवारी संरक्षण क्षतिग्रस्त भूमि पुनर्स्थापना डालेपांस। भुईँ पांस फलफुल रोपण	प्रभावित र बच्कुक किसानहरूले सामुहिक रूपमा निवेदन गा.वि.स.को सिफारिस । निजी जग्गामा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने भए तातपुजाको नक्कल आवश्यक पर्ने ।
पानी मुहान संरक्षण	सम्बन्धित उपभोक्ताहरूले सामुहिक निवेदन र गा.वि.स.को सिफारिसपेश गर्नुपर्ने ।
साना जताभार प्रदर्शन स्थल स्थापना	कूलो संवेदनशील साना जताभार क्षेत्रलाई नमुना स्थल बनाउन चाहेमा सामुहिक निवेदन र गा.वि.स.को सिफारिस पेश गर्नु पर्ने ।
संरक्षण आयमुलक कार्यक्रम	बच्कुक मेहनति किसानहरूले सामुहिक निवेदन र गा.वि.स.को सिफारिस पेश गर्नुपर्ने ।
भू संरक्षण संरक्षण खेतोपाती तातिम । भ्रमण । गोचो	कार्यक्रममा परेका भू संरक्षण उपभोक्ता समूहलाई जानकारी गराएपछि समूहले निर्णय गरि व्यक्ति-कनेट गरि सिफारिस साथ पठाएमा सहभागी गराउन सकिने	..	चातु आव. वा अर्को आव.को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम र वार्षिक कार्य योजनाले निर्धारण गरेको समय	प्रचार प्रसार शाखा का सम्बन्धित कर्मचारी	..
विद्यालय संरक्षण शिक्षा	कूलोमनि गा.वि.स. वा विद्यालयले आफ्नो विद्यालयमा संरक्षण शिक्षाको आवश्यकता परेमा माग्न सक्ने ।	..	कार्यक्रम र विद्यालयको प्रतिवद्धताको आधारमा चातु आव. मा वा अर्को आव. मा ।
संरक्षण दिवस । समारोह	चेतना मुलक रूपमा विभिन्न संरक्षण दिवस समारोह मनाउन चाहेमा प्रतिवद्धता सहितको निवेदन दिनु पर्ने	..	सामुहिक प्रतिवेदनको आधारमा चातु आव. मा वा अर्को आव. मा
विरुवा उत्पादन । विरुवा खरिद । वितरण	व्यक्तिगत वा समूहगत रूपमा निवेदन पेश गर्नु पर्ने ।	..	विरुवा भए सम्म चातु आव. मा नै नभए अर्को आव. मा
प्रचार प्रसार सामग्री । उत्पादन । खरिद । वितरण	मौखिक रूपमा वा लिखित रूपमा निवेदन दिई माग गर्न सक्ने	..	सामग्री भए चातु आव. मा नै
मर्मत तथा सुभार	उपभोक्ताहरूले जिल्ला भू संरक्षण कार्यालयको सहयोगमा सम्पन्न गरेका संरक्षण कार्यहरूको मर्मत सुभार गर्न सहयोग चाहेपमा सम्बन्धित उपभोक्ता समितिले लिखित निवेदन दिनु पर्ने ।	..	प्राविधिक फिल्ड प्रतिवेदन प्राप्त भए पछि प्रथमिकताको आधारमा चातु आव. वा अर्को आव. मा	कार्यालयन शाखाका सम्बन्धित प्राविधिक कर्मचारी	..